

Referaat

Protestantism

Koostaja: Matis Zilmer

VARSTU 2006

Sisukord

Miks tekkis protestantism ja protestantlikud kogudused?	2
Martin Luther usupuhastajana	3
Protestantism	4
Kasutatud kirjandus	5

Miks tekkis protestantism ja protestantlikud kogudused?

Arvamused Martin Lutheri (1483-1546) kohta on vastukäivad. Toetajad peavad teda kangelaseks ning targaks kirikujuhiks, vaenlased aga hereetikuks. Luther ise kutsus end lihtsaks mungaks või kristlaseks. Ta imestas, et südame häält kuulates oli temast saanud oma ajastu kõige enam kõneainet pakkunud inimene. Lutherist sai alguse liikumine, mis muutis Lääne ajaloo kulgu.

Martin Luther sündis 10. novembril 1483 Eislebenis Saksimaa talupoja perekonnas. Oma vanemate heaolu nimel pidi temast parimal juhul saama seadusetundja, halvimal juhul rikka lese abikaasa. Selline oli isa soov, kuid Lutheri elu läks teisiti, temast sai munk, preester, usuteadlane ning kiriku reformija.

Sarnaselt teiste omaaegsetega kujundas Lutheri usku võimas keskaegne rooma-katoliku kirik. Noore mehena oli ta sügavalt mõjutatud kiriku pihiõpetusest. Pattude pihtimisel preestrile järgnesid patukustutusteod, mis tagasid andestuse ning vabastasid surmajärgsest karistusest.

Hoolimata regulaarsest pihiilkäimisest oli Luther meeleheitel. Erfurdi ülikoolis juura õppimise ajal kaotas ta oma sõbra ning ootamatu jalavigastus viis ta enese haigete ja surijate keskele ühes kehvas haiglas. Suvel 1505 teel vanematekodust Erfurti tabas teda hirmuäratav äikesetorm. "Püha Anna, aita mind," hüüdis Luther, kui välk tema lähedale lõi, "ja ma hakkamungaks!"

Surmahirm ning perekonna kaitsepühakule antud tõotus juhtis Lutheri 1505. aastal Erfurdi augustiinlaste keskele, kes olid tuntud nii kehalise kui ka vaimse ranguse poolest. Kuid ei piht, sügav uurimistöö ega palve leevendanud Lutheri ärevust jumaliku kohtu ees. Hoolimata kõigest oli ta eeskujulik ning pühendunud munk, kes pühitseti preestriks aastal 1507. Oma ülevaataja Johann von Staupitzi soovitusel hakkas Luther õppima teoloogiat ning oli jätkuvalt aktiivne ka ordu töös. 1511. a oli ta kloostri konvendijutlustaja, 1512. a sai temast kloostri subprior, kes juhtis ka kloostri õppe- ja uurimistegevust. Aastal 1515 nimetati Luther distrikti vikaariks, kes oli ülevaatajaks rohkem kui kümnele kloostri. 1513. a alustas Luther Wittenbergi ülikoolis tegevust teoloogiaprofessorina. Seda ametit pidas ta üle kolmekümne aasta.

Piibli uurimise ja õpetamise kaudu jõudis ta otsustavale äratundmisele: patust pääsemist ning elu koos Jumalaga võimaldab vaid usk Kristusesse, mitte inimese enda kõlbelised või usulised püüded. Lugeses tähenduslikult Pühakirja sõnu "õige elab usust" (Habakuk 2:4; Roomlastele 1:17), koges ta "uuestisündi".

Matin Luther usupuhastajana

Usu tähenduse äratundmine andis Lutherile võtme Pühakirja seletamiseks ning muutis otsustavalt ta suhtumist katoliku kirikusse. Ta nägi, et omaaegne kirik rõhutas inimese teeneid enam kui Jumala usaldamist. Seda illustreeris tabavalt indulgentside äri, indulgentsidega sai inimene kinni maksta oma patte. Mainzi peapiiskop Albert oli käskinud agaralt indulgentse müüa, et koguda raha Rooma Püha Peetruse katedraali ehitamiseks. Dominiiklaste ordul, mida juhtis John Tetzel, tuli levitada ideed, et indulgentside ostmine vabastab patuse inimese Jumala karistusest. “Nii kui mündi kirstu poetad, hingel tulest pääsu soetad,” kaikus Tetzeli lauluviis.

Luther kutsus avalikkust teoloogilisele debatile indulgentside müügi üle, kinnitades ööl vastu kõigi pühakute päeva, 31. oktoobril 1517. a Wittenbergi lossikiriku uksele 95 teesi. Trükkalid levitasid teeside koopiaid ilma Lutheri teadmata ning mõne nädala pärast tunti uuendusmeelset Lutherit juba kõikjal.

Usupuhastuslik liikumine, mida opositsiooni poolt luteruseks hüüti, leidis laialdast tuge nii Saksamaal kui ka kaugemal. Hüüdnimi häiris Lutherit, kuna ta eesmärgiks polnud hüljata 1500 aasta pikkust katoliiklikku traditsiooni, vaid ainult reformida kristliku usu sisulisi kõrvalekaldeid. Teised reformaatorid Ulrich Zwingli ja John Calvin uskusid, et nad suudavad tagasi pöörduda algkoguduse juurde, ning heitsid kõrvale traditsioonid. Alanud reformatsioon muutus laiahaardeliseks ristsõjaks, mis mõjutas viimaks kõiki Lääne poliitilisi ning sotsiaalseid struktuure.

Kuigi Rooma soovis Lutherit vaikima sundida, kindlustasid mõjuvõimsad Saksa vürstid, keda juhtis kuurvürst Friedrich Tark, talle kõnevabaduse. Luther vaidles aastal 1519 kardinal Cajetani ja dominiiklase John Eckiga Augsburgis ja Leipzgis, aastal 1521 esitas ta oma seisukohad keiser Karl V ees Wormsis. Seal imperaatori ja kiriku ees seistes ütles ta oma kuulsad sõnad: “Siin ma seisan ja teisiti ma ei või. Aidaku mind Jumal!”. Kõigest hoolimata heideti Luther kui hereetik kirikust välja ning mõisteti aastal 1521 paavsti ja keisri poolt hukka. Kuid usupuhastus jätkus.

1530. aasta Augsburgi riigipäevale esitati luterlaste usutunnistus, mis kinnitas ühtsust püha, katoelse ja apostelliku usuga. Luther juhtis Saksamaal toimuvaid reforme ja oli sageli kriitiline teiste liikumiste suhtes, mis tema arvates ei jäänud ajalooliste usutunnistuste juurde või ei toetanud piisavalt usust õigekssaamist.

Luther suri 18. veebruaril 1546 Eislebenis ning maeti Wittenbergi lossikirikusse. Tema surmast hoolimata ning puhkenud sõjale vaatamata ei surnud reformatsioon välja. Keiser Karl V nõustus aastal 1555 Augsburgi rahuga, mis tunnistas luterlike piirkondade valitseja õigust määrata rahva usk. Rooma püüdis tõkestada luterluse levikut vastureformatsiooniga, mis toetus Trento kirikukogu (1545-1563) otsustele. Kolmekümneaastane sõda (1618-1648) muutis Euroopa kaarti ning tõi vabaduse luterlikele ja protestantlikele piirkondadele.

Lutheri õpetuse rõhuasetus oli Kristuse lunastustöö täielikul usaldamisel ja Jumala elaval sõnal, mida anti edasi jutlustades ning mis ilmnes ristimise ja Püha õhtusöömaaja sakramentides. Lutheri õpetused keskendusid kristluse põhitõdedele, nagu "ainult arm", "ainult usk", "ainult Pühakiri".

Protestantism

Esimesed, tänaseni säilinud eraldujad olid 12. sajandil albilased. Suurim eraldumine toimus 16. sajandil reformatsiooni käigus, kui tekkisid luteri-, kalvini-, anglikaani- ja evangeelsed kogudused. Õpetuslikult pooldatakse emakeelset jutlust ja pühakirja. Protestantismis ei ole valeõpetust, on arvamuste ja teoloogiliste koolkondade paljusus ja piirkonniti erinev jumalateenistus.

Tänapäeval toimub üksikoguduste ja koguduste liitude vahel oikumeenia ehk koostöö kirikute ja koguduste nõukogu kaudu (Euroopa Kirikute Nõukogu). Kirikute Nõukogusse mittekuuluvad protestantlikud kogudused on sektid. Protestantism on roomakatoliku kirikust eraldunud koguduste üldnimetus. Neid kogudusi nimetatakse protestantlikeks kogudusteks ning nende pooldajaid protestantideks. Sõna "protestant" tuleneb ladina sõnast *protestans* 'avalikult tunnistav'.

Tavaliselt mõeldakse protestantide all luterluse rajaja Martin Lutheri ja kalvinismi rajaja Johann Calvinini mõjul katoliku kirikust eraldunud kristlikke rühmitusi. Reformatsiooni kolmandat haru, mis oli konfliktis nii katoliku kiriku kui ka luterlaste ja kalvinistidega, nimetatakse mõnikord radikaalseks reformatsiooniks, aga ka anabaptistideks. Protestantismi alla arvatakse ka mõningaid kristlikke rühmitusi (sekte), mis ei tunnista ajaloolist seost Lutheri, Calvinini ega anabaptistidega. Osalt puudub protestantlikel kogudustel apostellik suksessioon: nende rajajatel puudub Peetrusest lähtuv piiskopliku pühitsuse järglus. Protestantismi usk on rohkem abstraktne kui rituaalne; protestantismi laialdane levik tulenes suuresti rahvakeeltesse tõlgitud Piiblist, mis levis juba trükitud kujul. Protestantid ei pea suurt lugu hierarhiast, nad on rünnanud preestriseisust ja Püha Tooli autoriteeti.

Protestantismi seostatakse ka poliitilise demokratiseerumisega, mis leidis aset 16. ja 17. sajandi vältel.

Protestantide tegevuse tulemusena lahutati ajalooline Jeesuse õpetus ja kirikukogude õpetused. Protestantide miinimumnõuded: usk ainujumalasse, kõik ristitud on kristlased, jumalateenistus olgu ilus ja emakeelne.

Kasutatud kirjandus:

- Luther, Martin. Jumala halastus kui taevavõlv. Logos. 2003
- <http://foorum.usk.ee/>
- <http://wiki.zzz.ee>
- <http://et.wikipedia.org/>